

Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona

unesco

Världsarv

Sedan år 1998 finns Örlogsstaden Karlskrona med på Unescos lista över världsarv. Karlskrona är det mest kompletta och bäst bevarade exemplet på en örlogsstad som planerats och uppförts i enlighet med de ideal som rådde i 1600-talets Europa.

Välkommen till Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona

Nyckeln till Karlskronas världsarvsutnämning är planeringen av örlogsstaden. De skickligaste arkitekterna i Sverige på 1600-talet engagerades för att förverkliga Karl XI:s vision om Sveriges nya örlogsbas. Karlskrona planerades och

byggdes från grunden, på obebyggda skär, för att bli en stad som innehöll alla de delar som krävdes för en effektiv flotta.

Utvecklingen i Karlskrona inom skeppsbyggeri, arkitektur och stadsplanering samt anläggnings- och

"Karlskrona är ett utomordentligt väl bevarat exempel på en planerad europeisk örlogsstad, som influerats av äldre anläggningar i andra länder. Karlskrona har i sin tur tjänat som förebild för efterföljande städer med liknande uppgifter. Örlogsbaser spelade en viktig roll under de århundraden när storleken på ett lands flottstyrka var en avgörande faktor i europeisk realpolitik, och Karlskrona är den bäst bevarade och mest kompletta av dem som finns kvar."

Världsarvskommittén i december 1998.

försvarsteknik väckte under 1700-talet uppmärksamhet i hela Europa. Den teknologiska och arkitektoniskt säregna varvsanläggningen var under mer än 100 år Östersjö-områdets militärindustriella centrum. Såväl örlogsbas som skeppsvarv har brukats

kontinuerligt sedan grundläggningen 1680. Mer än 340 år senare är staden fortfarande under utveckling, en stad där gammalt möter nytt och tradition ständigt möter ny innovation.

Så föddes örlogsstaden

Mot slutet av 1600-talet var Sverige en stormakt som sträckte sig runt Östersjön. Vid den här tiden låg många av Europas länder i krig med varandra. En viktig faktor för framgång var att ha en stor och väl fungerande örlogsflotta. För att kunna försvara de stora svenska landområdena behövde Sverige en ny örlogsbas. Karl XI placerade örlogsbasen i Blekinges skärgård som en del av en hel örlogsstad - Karlskrona.

Kung Karl XI pekar ut platsen där Örlogsstaden Karlskrona ska byggas. Med sig hade han sina rådgivare Erik Dahlbergh, Johan Gyllenstierna, Rutger von Ascheberg, amiral Hans Wachtmeister, amiral Erik Sjöblad och Axel Wachtmeister.

Senhösten 1679 steg kungen och han män i land på Trossö. Rikets främsta skeppsbyggare, arkitekter, fortifikatörer och befästningsbyggare sattes i arbete samtidigt som öns ende bonde fick lämna sin gård. På Trossö med omgivande öar fanns goda förutsättningar. Här fanns en smal och djup inseglingsled, man kunde försvara sig mot angrepp och här fanns plats för en stor skyddad hamnbassäng.

Redan från början planerades den nya anläggningen som en sammanhängande helhet med befästningar, hamnar skeppsvarv samt en civil stad för handel, proviantering och administration.

Anläggandet av Karlskrona genomfördes med stor kraft och målmedvetenhet. Örlogsstaden Karlskrona rönt snart stor uppmärksamhet och blev förebild för flera liknande anläggningar i Europa.

Mitt på ön Trossö ligger Stortorget. Torget är beläget på öns högsta punkt och omges av Fredrikskyrkan, Trefaldighetskyrkan och Rådhuset, som alla ingår i världsarvet. Mitt på torget står Karl XI och blickar ut över torget och staden.

Den planerade staden syftade till att vara en manifestation av Sveriges stora ambitioner och makt. De olika funktionerna såsom civilt distrikt, varv, handel och industrier, samlades i en stadsplan utformad med element från den romerska barocktiden, såsom ett monumentalt torg och inritade kvarter i ett rutnösmonter med utstrålade gator.

Stadsplanen och den civila staden

Norra delen av Trossö utgjordes av den civila staden, södra delen av ön upptogs av örlogshamnen och varvet, och denna indelning i en civil och en militär del av staden finns än idag.

Den civila staden planerades med olika områden såsom handel och boende som krävdes för försörjningen av flottbasen. Karakteristiskt för Karlskrona blev de mycket breda gatorna och det monumentala torget med sina offentliga byggnader. I denna klassiska rutnösplan har den civila staden sitt centrum på den högsta belägna platsen, Stortorget, som omgärdas av ståtliga byggnader.

Kyrkorna intog en viktig plats i den nya staden och placerades därför vid torget enligt antika ideal. Hela befolkningen hade kyrkoplikt och därför behövdes stora kyrkor. För den enväldige Karl XI hade religionen stor

betydelse. Han lär ha sagt: "Sann gudsfruktan är ett av de förnämste, nödigaste och nyttigaste ting vid Vår krigsmakt."

Trefaldighetskyrkan är en rundkyrka ritad av Nicodemus Tessin d.y. Kyrkan har en mäktig entré med stora kolonner och ett vackert mönstrat kupoltak.

Besök Marinmuseum och kliv ombord på en riktig ubåt
– HMS Neptun. Njut av olika utställningar och föremål som på
olika sätt berättar om örlogsstadens historia.

Stumholmen

Efter 300 år som stängt militärt område förvandlades Stumholmen 1993 till en del av den civila staden. De historiska vingslagen känns tydligt över ön, som var segelflottans proviantbod. Här finns militära byggnader från 1700-talet och fram till 1950-talet. De flesta av de ursprungliga byggnaderna finns kvar men har med åren fått nya roller.

Historiska byggnader blandas med restauranger, privata bostäder, turistattraktioner och en högskola i digital framkant – som ett Karlskrona i miniatyr där lokalinvånare, turister och studenter möts i ett livfullt myller.

Slup- och barkasskjulet är en av Karlskronas märkligaste byggnader och visar på

den fantasi och uppfinningsrikedom som skeppsbyggarna och konstruktörerna vid varvet hade. Speciellt intressant är takkonstruktionen som är sammansatt av tio sadeltak som korsar varandra. Där taken korsar varandra uppstår djupa kanaler där regnvatten samlas och sedan leds ner i tunnor.

Missa inte ett besök på Blekinge museum, som är inrymt i den pampiga Grevagården, från 1700-talet. Kliv in i museets världsarvsutställning för att få veta mer om stadens unika historiska miljöer och varför staden blev utsedd till världsarv 1998.

Grevagården med intilliggande barockträdgård

Grevagården och Björkholmen

Greve Hans Wachtmeisters privatpalats och en arbetarstadsdel har blivit två av stadens besöksmål.

I de ursprungligaste planerna fanns ett förslag att bygga en handelshamn i nordväst med magasinsbyggnader på Björkholmen. Ön skulle bebyggas likt en holländsk handelsstad med köpmannagårdar vars packhus låg med gavlarna mot sundet till Trossö. Planerna övergavs av praktiska skäl. Emellertid kom de fria tomterna som Kronan tillhandahöll för Björkholmens

del främst tilldelas varvets arbetsmanskap, varför stadsdelen tidigt fick en social karaktär av arbetarstadsdel.

Grevagården är greve Hans Wachtmeisters privatpalats som stod klart år 1705. Grevagården med intilliggande barockträdgård är en av få privata bostäder som skonades vid den stora stadsbranden år 1790. Här har idag Blekinge museum sin verksamhet.

Björkholmsstugorna på Nordenskjöldsgatan.

Örlogsvarvet och örlogsbasen

Örlogsvarvet och örlogsbasen i Karlskrona är en av de få platser i världen där det fortfarande finns byggnader, miljöer och arbetsplatser skapade för äldre tiders seglande örlogsfartyg. Örlogsbasen är fortfarande aktiv och är idag en av Sveriges marinbaser. På örlogsvarvet byggs världsledande ubåtar och moderna ytfartyg i komposit.

Repslagarbanan från 1690-talet är en av Karlskronas äldsta bevarade byggnader och Sveriges längsta träbyggnad. Här tillverkades alla typer av tågvirke för seglande örlogsfartyg.

Det första varvet fanns på Vämö, närmare fastlandet, där tre fartyg byggdes. Verksamheten flyttades till södra delen av Trossö 1684. Här uppfördes befästningar och byggnadsverk, med kompletterande anläggningar på Lindholmen, Söderstjärna och Stumholmen. Redan under tidigt 1700-tal blev Karlskrona centrum för tekniskt nyskapande, där det främsta exemplet är Polhemsdockan. Förutom de mer iögonfallande byggnadsverken, som Repslagarbanan, Wasaskjulet och Polhemsdockan

på Lindholmen samt Femfingerdockan och Gamla mastkranen på det västra varvsområdet, finns äldre detaljer bevarade i varvsmiljön, exempelvis kajer, dykdalber och slipar. Än idag är verksamheten levande, med varvsverksamhet på det västra varvsområdet och Marinbasens verksamhet på det östra området. På grund av världsläget finns det restriktioner för att besöka vissa områden. För information om guidade turer kontakta Karlskrona Turistcenter.

Wasaskjul var en världsunik byggnad när den byggdes och en del av den effektivisering av skeppsbyggeriet som skedde under 1700-talet. Här arbetade varvsarbetarna vid löpande band, en teknik som blev känd 100 år senare genom Henry Ford. Polhemsdockan byggdes åren 1717–1724. Skeppsdockan väckte internationell uppmärksamhet för sin storlek, placeringen insprängd i berget och den avancerade konstruktionen.

vv360.se

Virtuella guideturer i
Karlskronas världsarv.

visitkarlskrona.se

Mer info och guidade
turer i världsarvets
Karlskrona.

Befästningar

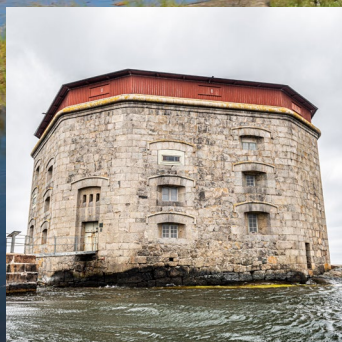
En serie befästningar byggdes från tiden för örlogsbasens tillkomst och framåt, dels på Trossö och intilliggande öar, dels i havet vid de yttre, västra och östra rederna.

I enlighet med Erik Dahlberghs intentioner inleddes år 1680 arbetet med att befästa inloppet till Karlskrona genom byggandet av Drottningkärs kastell och Kungsholms fort. Drottningkärs kastell var ursprungligen huvudbefästningen, en roll som Kungsholms fort övertog i början av 1800-talet.

Längre in i inloppet ligger befästningstornen Kurrholmen och Godnatt från 1800-talet och närmare staden befästningarna på Koholmen, Mjölneholmen och Ljungskär från 1700-talet. Till själva stadens, varvets och hamnens försvar byggdes bastioner, dock färre än vad som ursprungligen avsetts.

Några av de bäst bevarade svenska försvarsanläggningarna finns i Karlskrona. Ett exempel är Erik Dahlberghs skapelse Drottningkärs kastell, som är ett fantastiskt besöksmål.

Tillsammans med Drottningkärs kastell på Aspö har Kungsholms fort bevakat inloppet till Karlskrona i mer än 300 år. Kungsholms fort är fortfarande i bruk som en del av det svenska försvaret.

Godnatt är det sista exemplet på ett kärntorn, en fästningstyp som sedan medeltiden förekommit i Sverige och övriga Europa.

visitkarlskrona.se
Mer info och guidade
turer i världsarvets
Karlskrona.

Omlandet

Anläggandet av Karlskrona fick stora återverkningar också i stadens omgivningar och innebar att en lönsam marknad öppnades.

Till Karlskrona och amiralitetet levererades bland annat stora mängder livsmedel, trävaror, tjära och järn från fastlandet – det så kallade omlandet. Särskilt omfattande var handeln under uppbyggnaden av örlogsvarvet och i krigstid,

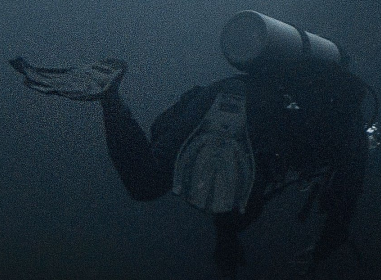
då den militära närvaron ökade i staden. Runt Karlskrona finns också en krans av mindre herrgårdar, som växte fram samtidigt med staden. Dessa fungerade både som jordbruk som levererade till flottan och som sommarboställen.

Den nyanlagda staden saknade vattenkraft till kvarnar och manufakturer, men vid det närbelägna Lyckeby fanns vattenfall. 1721 byggdes Lyckeby kronokvarn som hade bättre kapacitet än de två äldre kvarnar som funnits tidigare. Idag nyttjas hela byggnaden för vattenverkets behov.

Skärva herrgård var Fredric Henric Af Chapmans sommarbostad. Byggnaden är en av 1700-talets märkligaste arkitektoniska skapelser. En kombination av lokal och folklig byggnadstradition och klassisk arkitektur.

Världsarvet under ytan

Inom och i anslutning till världsarvet Örlogsstaden Karlskrona finns uppskattningsvis runt sextio avsiktligt sänkta vrak. De har nära anknytning till de särskilda värden som ligger till grund för världsarvets utnämning.

En del av skeppen byggdes i Karlskrona och har varit en del av den innovativa skeppsbyggnadsutveckling som pågår än idag. När skeppen inte längre var lönsamma att reparera, sänktes de i utfyllnader och spärrar. Det bidrog till stadens planläggning, utveckling och försvar.

Flera vrak utanför örlogsbasen går att dyka på, till exempel vrak som har använts för att spärra av inloppen till Karlskrona. Mellan Ekenabbens pir och ön Tjurkö, på 10–12 meters djup, finns vraken efter sex avsiktligt sänkta skepp från 1600- och 1700-talen.

Fakta om de sänkta skeppen i Djupasund

Södermanland/Grip/Gripen

Linjeskeppet Södermanland sjösattes 1749 och var drygt 42 meter lång och 11,3 meter bred. Senare byggdes skeppet om till fregatt och döptes om till Grip (senare Gripen). Under Gustav III:s ryska krig deltog fartyget i många drabbningar. 1810 sänktes skeppet i Djupasund.

Enigheten/Konung Fredrik

Linjeskeppet Enigheten sjösattes 1696 i Karlskrona och var då ett av de största fartygen i den svenska flottan. Skeppet var drygt 51 meter långt och 12,5 meter brett och bestyckat med drygt 90 kanoner. Enigheten döptes senare om till Konung Fredrik. År 1785 sänktes skeppet i Djupasund.

Wasa

Linjeskeppet Wasa byggdes i Karlskrona och sjösattes 1778. Wasa var 48,4 meter lång och 13,6 meter bred. Wasa deltog i många sjöslag under kriget mot Ryssland 1788–1790. År 1803 såldes skeppet till Ostindiska kompaniet men återköptes 1808 i samband med det finska krigets utbrott. Wasa sänktes 1836 i Djupasund.

Disa

Skärgårdsfartyget Disa sjösattes 1764. Fartyget var den minsta typen, en så kallad "Pojama", av det som ofta kallas skärgårdsfregatt, en typ av skepp avsedda att användas i skärgårdsmiljöer. Disa var 23,75 meter lång och 5,5 meter bred.

Simpan

Simpan är det minsta och mest hemlighetsfulla av vraken. Vi vet att skeppet sänktes 1810 och att det i samtida dokument benämns som en kronojakt, men vi vet inte när det byggdes eller av vem. Av vrakdelarna framgår att skeppet är byggt med så kallad klinkteknik, som finns på Unesco:s lista över immateriellt kulturarv.

Pollux

År 1741 sjösattes brigantinen Pollux i Karlskrona. Skeppet var 28,4 meter långt och 7,1 meter brett. Pollux var bestyckad med 18 lätta kanoner och sänktes i Djupasund 1785.

Mer att upptäcka i världsarvets Karlskrona

Karlskrona är fullt av spännande miljöer, byggnader och detaljer. Överallt finns spår av tiden då Karlskrona var Sveriges tredje största stad. Gå en stadsvandring på egen hand eller häng med på någon av de guidade stadsvandringar som erbjuds.

Så hittar du i världsarvet

Det är inte en specifik byggnad som gör Karlskrona till ett världsarv, utan Örlogsstadens helhet. Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona består av den civila staden, örlogsvarv och örlogshamn, befästningar samt de anläggningar i omgivningen som har haft betydelse för örlogsbasens försörjning. Här intill finns några av viktiga byggnader och platser utmärkta på kartan, så att du enkelt ska hitta.

Trossö

1. Fredrikskyrkan
2. Vattenborgen
3. Trefaldighetskyrkan (Tyska kyrkan)
4. Rådhuset
5. Grevagården/ Blekinge museum
6. Slutningsmuren
7. Skeppsgossekasernen
8. Amiralitetsklockstapeln
9. Bataljon af Trolle
10. Amiralitetskyrkan
11. Bastion Aurora
12. Bataljon Sparre
13. Högvakten
14. Varvmuren
15. Chapmanbostället

Stumholmen

16. Corps de garde
17. Slup- och barkasskjulet
18. Marinmuseum

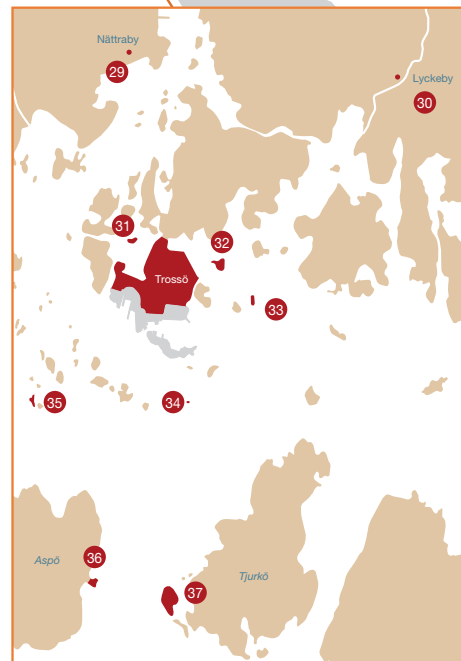
19. Sjukhuspaviljongen och Kokhuset
20. Desinfektionshuset
21. Kronobageriet
22. Kronohäktet
23. Beklädnadsverkstaden
24. Båtsmanskasernen
25. Tunnebodsmagasinet
26. Flyghangarerna
27. Bastion Kungshall
28. Kungshallsmagasinet

Omlandet

29. Skärva herrgård
30. Lyckeby kronokvarn

Befästningar

31. Ljungskär
32. Mjölhareholmen
33. Koholmen
34. Godnatt
35. Kurrholmen
36. Drottningkärs kastell
37. Kungsholms fort

Information

Karlskrona
Turistcenter finns vid stadsmarinan. På de markerade museerna på kartan kan du också få mer information om världsarvet.

På orlogsstadenkarlskrona.se kan du läsa mer om alla dessa objekt.

Karlskrona erbjuder fantastiska upplevelser i unika miljöer. I en atmosfär av tjärdoft och vågbrus, finns en mångfald av intressanta guideturer att välja bland. Karlskronas duktiga världsarvsguider tar dig med till spännande och unika platser. Du kan även uppleva Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona digitalt.

Guidade turer

Det går att boka guidade turer på Karlskrona Turistcenter året runt.
visitkarlskrona.se

Interaktiva guidade turer i mobilen

Blekinge museum erbjuder audioguiden till museets utställning om Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona. I appen *Blekinge läns museum* finns en rundtur i världsarvet Karlskrona med spännande berättelser. Rundturen finns på svenska, engelska och polska.

Glimt av världsarvet

En serie med korta filmer som ger dig en glimt av världsarvsstaden och dess hemligheter.
karlskrona.se/glimtavvarldsarvet

Upplev världsarvet i virtual reality

Upplev det gamla örlogsvarvet på Lindholmen, Polhemsdockan, Wasaskjulet eller Repslagarbanan i virtual reality. Ge dig ut på en guidade turer i en fantastisk världsarvsmiljö.
vv360.se

Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona

På Världsarvet Örlogsstaden Karlskronas webbplats kan du läsa mer.
orlogsstadenkarlskrona.se

